

LITURGIJA I GLAZBA

Primljeno:
15. 2. 2005.

Izvorni
znanstveni rad

UDK
264:783
246.8

MIRJAM RAMLJAK

Katolički školski centar »Don Bosco«
S. Radića bb, 72230 Žepče
Bosna i Hercegovina

Sažetak

U članku su obrađene dvije riječi: »liturgija« i »glazba«. Autorica tumači njihov korijen, prvotno značenje, kako su shvaćane kroz povijest i što one znače za nas danas, protumačene Drugim vatikanskim i postkoncilskim dokumentima. Pritom polazi od temeljnog pitanja zašto ljudi uopće pjevaju i što im pjevanje u životu znači, kako bi se kasnije dublje dotaknulo značenje pjevanja u liturgiji.

Ključne riječi: liturgija, glazba, Bog, čovjek

UVOD

Čovjek kao komunikativno biće, koje sebe, uza sve ostalo, ponajviše i najpotpunije saopćava kroz izražaj religioznoga (liturgija) i izražaj umjetničkoga (glazba, liturgija), ne može nikako iz svog života isključiti ove dvije stvarnosti. Zašto liturgija? Zašto glazba? Znamo li što je liturgija, onda ona naše živote može uzdići do neizmernih visina božanskog života, za čim i čezne svaka ljudska duša. A znamo li koju moć ima glazba u zbližavanju i izražavanju ljudske duše prema »Neizrecivom«, onda ćemo je uzeti kao moć koja prati i tumači ne samo našu riječ Bogu nego i Božju riječ nama, što se posebno postiže kroz liturgiju i svetu liturgijsku glazbu.

Kako je liturgija »vrhunac i izvor« cjelokupnog života Crkve (SC10), zbog svoje neiscrpane važnosti u kršćanskom životu, ona zavređuje da je sve više ljubimo i na pravi način upoznajemo, a budući da glazba pomaže čovjeku da se izrazi kad ponestane riječi, u ovom se članku na sažet na-

čin želimo zaustaviti na porijeklu i značenju riječi *liturgija* i riječi *glazba*, kao i na porijeklu i značenju tih dviju riječi u zajedničkom kontekstu. Ne zanima nas toliko čisto poimanje tih riječi koliko njihovo značenje, njihova važnost i snaga koju imaju u životu ljudi.

1. LITURGIJA

1.1. *Napomene o povijesnom razvoju riječi »liturgija«*¹

1.1.1. Civilna i religiozna upotreba u helenskom svijetu

Riječ liturgija potječe iz grčkog jezika, a sastavljena je od korijena *laos* = narod i *ergon* = djelati, raditi. Tako sačinjena riječ znači »djelo na korist naroda« ili »usluga učinjena izričito radi zajedničkog dobra«. Ovo značenje, dakle, spada u civilnu upotrebu i predstavljalo je javnu službu, slo-

¹ Usp. S. MARSILI, »Liturgia«, u: *Anamnesis 1, La liturgia, momento nella storia della salvezza*, Casale Monferrato 1974, str. 33-45.

bodno preuzetu u korist naroda. Postoje razne vrste liturgije: postavljanje kora u grčkom teatru, ugošćavanje nekog plemena prilikom nacionalnih blagdana itd.

Također u doba starih Helena, od 2. stoljeća prije Krista, pod liturgijom se počinje podrazumijevati služba koju za to ovlaštene osobe moraju prikazati bogovima. S takvim tehničkim značenjem – »obredna služba posvećena Bogu« – liturgija će se pojaviti i u grčkoj tradiciji Starog zavjeta.

1.1.2. Biblijska upotreba

U Starom zavjetu pojam liturgija pojavljuje se otprilike 170 puta, a Septuaginta (grčki tekst Starog zavjeta) prevodi dva hebrejska glagola: »šeret« i »abhodah«. Oba su pojma na hebrejskom povezana s riječju »služba«. Prvi je termin uvijek preveden kao »leitourgia«, a drugi često kao »leitourgia«, ali ponekad i kao »latreia« i »douleia«. Prijevod je prihvatio sljedeći kriterij: kad su se dva hebrejska termina odnosila na obred koji su svećenici i leviti posvećivali Jahvi u hramu, uvijek su se prevodila kao »leitourgia«. Kad su se, međutim, ti termini odnosili na obred koji je Jahvi prikazivao narod, prevedeni su kao »latreia« i »douleia«. Tim razlikovanjem istog termina Septuaginta daje toj riječi službeno tehničko značenje »levitskog obreda«² koji izvode naročito odabrane osobe. »Liturgija« je bila najbolji i najuzvišeniji oblik ako je bila djelo koje su Bogu činile za to naročito određene i posvećene osobe.

U Novom zavjetu riječ *liturgija* pojavljuje se samo 15 puta: 5 puta s profanim značenjem, 4 puta u obredno-svećeničkom smislu po Starom zavjetu, samo 3 puta u smislu duhovnog bogoslužja (Rim 15,16³; Fil 2,17⁴) i obrednog kršćanskog bogoslužja (Dj 13,2)⁵. U jednom jedinom tekstu, koji nalazimo u Djelima apostolskim, moglo bi se već nazrijeti ime onoga što će se

kasnije nazivati kršćanskom liturgijom, zajedničkom molitvom kršćanske zajednice. Zašto se u Novom zavjetu riječ *liturgija* javlja samo jednom? Vjerojatno, kao što tvrde M. Auge i S. Marsili, stoga što je ta riječ bila suviše vezana za levitsko svećeništvo Staroga zavjeta, službu koja gubi svoj razlog postojanja u novoj situaciji koju je stvorio Krist. Sada se staro značenje riječi »latreia« i »douleia« shvaća kao svećenički obred čitavog naroda novog saveza.

1.1.3. Patrističko doba

Riječ *liturgija*, očišćena od značenja iz Starog zavjeta i na latinskom zapadu i na grčkom istoku, nije imala istu sreću u svojoj upotrebi. Na latinskom zapadu nije se tako brzo uspjela osloboditi značenja starozavjetne tradicije. Tako se, primjerice, ponovno pojavljuje u tekstovima judeo-kršćanskog porijekla, u Didache 14, gdje se odnosi na slavljenje euharistije i u Prvoj poslanici Korinćanima pape Klementa I koji kršćansko bogoštovlje oblikuje prema hebrejskom. To se bogoštovlje događa u novoj stvarnosti Kristova svećeništva.⁶ Zanimljivo je da se u prvobitnoj Crkvi mnoge riječi prenose iz grčkoga u latinski (ange-

² »Zar vam je malo što vas je Bog Izraelov izdvojio iz Izraelove zajednice, da vas približi k sebi te da vršite službu u Jahvinu prebivalištu, i da stojite pred zajednicom služeći joj.« (Br 16,9)

³ Pavao nastupa kao Kristov službenik. Propovijedanje evanđelja je za tog apostola liturgijsko-svećenički čin jer mu je cilj da pogani postanu Bogu ugodna žrtva. »...da budem službenik Krista Isusa kod pogana, da kao svećenik poslužim evanđelje Božje, kako bi pogani postali ugodna žrtva, posvećeni Duhom Svetim.« (Rim 15,16)

⁴ Pavao potvrđuje da je spreman da se »njegova krv kao žrtva prolije na žrtveni prinos naše vjere«.

⁵ »Kad su jednom obavljali službu Božju Gospodinu i postili, Duh Sveti reče:...«

⁶ Usp. S. MARSILI, »Liturgija«, u: D. SARTORE – A. M. TRIACCA i sur., *Nuovo dizionario di liturgia*, Roma 1984, str. 726.

lus, profetus, apostolus, episcopus, diaconus itd.). To se nikada nije dogodilo s riječju *liturgija*: poseže se tek za izrazima kao što su »služba«, »dužnost«, »zvanje«. Crkva grčkog orijenta terminom *liturgija* označava kršćansko bogoslužje općenito ili posebice slavljenje euharistije. U 16. stoljeću, u doba ponovnog otkrivanja grčke klasike na Zapadu, ta se riječ javlja ponovno, ali samo na znanstvenom planu. Tim su se terminom označavale ili drevne obredne knjige ili općenito sve ono što se ticalo obreda Crkve.⁷ Sve do 20. stoljeća, praktički sve do Drugoga vatikanskog koncila, proučavanje liturgije nije značilo drugo do poznavanje naputaka koji su uređivali vanjska obilježja obreda. Pod liturgijom se, dakle, podrazumijeva ceremonijalna i propisana obrednost.

1.1.4. Moderno doba

Na početku 20. stoljeća riječ *liturgija* u svojoj najuobičajenijoj upotrebi shvaćala se kao vanjski i opipljivi dio kršćanskog obreda koji je sam obred imao zaodjenuti vanjskim oblicima koji bi istodobno mogli istaknuti njegov vjerski sadržaj kako bi se lakše percipirao i kako bi bio estetski ugodniji. Za neke, poput Callewaerta, Eisenhofera i Guardinija, liturgija je bila zbir normi kojima je crkveni autoritet uređivao izvođenje obreda.

Radanjem liturgijskog pokreta i djelovanjem velikih istraživača liturgijskih izvora, liturgija dobiva sve više teoloških, eklezijastičkih i duhovnih vrijednosti. Tako primjerice L. Beauduin liturgiji daje kratku definiciju: »Liturgija je crkveno bogoslužje«, no velika istinitost i snaga ove definicije leži u riječi »Crkva«. Bogoslužje povezano s riječju Crkva poprima zajedničarski i javni karakter ne bilo kakvog društva koje ga uspostavlja i daje kao zakon, već Crkve u smislu da, kao nastavljanje Krista

u svijetu, nudi to savršeno bogoslužje koje je Krist ponudio Ocu u svom zemaljskom životu.

Doprinos značenju riječi *liturgija* dao je i O. Casel iz Marie Laach, koji liturgiju vidi kao »obredni čin spasiteljskog djelovanja Isusa Krista«, odnosno kao Božje otkupiteljsko djelovanje zaodjenuto simbolima. Po Caselu, liturgija nije u prvom redu bogoslužje kroz koje čovjek traži doticaj s Bogom darivanjem svoga štovanja i pobožnosti. Upravo suprotno, liturgija je trenutak spasiteljskog djelovanja Boga prema čovjeku tako da ga potonji, kad uroni u tajnu Krista uprisutnjenog u obredu, može hvaliti i štovati u duhu i istini.

Pio XII u djelu »Mediator Dei« definira liturgiju kao vršenje Kristovog svećeništva. To je potpuno javno štovanje mističnog tijela Kristova – glave i udova. Pio XII, dakle, tvrdi da je liturgija, prije no djelovanja Crkve prema Bogu, djelovanje Krista u Crkvi.⁸

1.1.5. Drugi vatikanski koncil

Znamo da je za papu Ivana XXIII liturgija morala biti prvi i glavni predmet rasprave na Koncilu, a prvi dokument koji je Drugi Vatikanski sabor odobrio bila je upravo Konstitucija »Sacrosanctum Concilium« o svetoj liturgiji. S jedne strane liturgijska konstitucija nastavlja temeljnu ideju djela »Mediator Dei«, koje u liturgiji vidi nastavak tajne utjelovljenja kao sredstva sjedinjavanja čovjeka s Bogom i Boga s čovjekom. S druge strane, »Sacrosanctum Concilium« uvodi novine vezane za koncept liturgije i smješta ga u uskrsnu tajnu,

⁷ Usp. *isto*, str. 727.

⁸ Radi boljeg i dubljeg upoznavanja riječi »liturgija« usp. S. MARSILI, »Liturgia«, u: *Anamnesis I. La liturgia, momento nella storia della salvezza*, Casale Monferrato 1974, str. 33-45.

odnosno u kontekst otkrivenja kao povijesti spasenja. Spasiteljsko djelovanje koje nastavlja Crkva sada se ostvaruje u liturgiji.⁹ Sam Bog, posredovanjem Krista i posvećenjem Duha, čini »posvećenje« čovjeka u Kristu i u Duhu. Liturgija je aktualna i realna »anamnesis« stvarnosti koju je činio Krist svojom smrću i uskrsnućem, odnosno liturgija ostvaruje svećeničko djelovanje Krista: slavljenje Boga.

Sada možemo sažeto izraziti pojam liturgije: »Ona je sveti čin kojim se kroz obred, u Crkvi i posredstvom Crkve, vrši i nastavlja Kristovo svećeničko djelovanje, to jest posvećivanje ljudi i savršeno veličanje Boga.«¹⁰

Svi crkveni, dosad održani koncili bavili su se obranom i dokazivanjem nekih vjerskih istina, što je po sebi dobro i neophodno, ali to nije sve. Vjera je dar. Dokazivati crkvene istine nije dovoljni da bi bile prihvaćene: vjera se čuva molitvom, a ne toliko dokazivanjem. Svjetlost i snagu vjere kojom čovjek može prodrijeti u dubinu Božjih istina i otkriti njihovo stvarno bogatstvo koje daje smisao i plodnost našem životu, čovjek dobiva u kontaktu s Bogom. Sveta liturgija je molitva Crkve: ona je još i više neprestani doticaj sa živim Bogom u Crkvi. Sveta liturgija, a osobito sveta misa, je čin koji istodobno vrše Krist i Crkva. To je Božje djelo i djelo Božjeg naroda. Zbog toga u liturgiji ulazimo u jednu blisku, konkretnu i živu povezanost s Bogom – izvorom čitavoga našega ljudskog, duhovnog i kršćanskog života. Ako Crkva želi da se vjera Božjeg naroda očuva, da se ojača i oživi, ona taj narod mora pozivati i voditi ga na izvore naše vjere, a to je sveta liturgija. Zbog toga je Drugi Vatikanški koncil započeo s liturgijskom i pastoralnom reformom i zbog toga je svakom vjerniku dao mogućnost da crpi i pije vodu života uz potpuno i svjesno sudjelovanje.¹¹

1.2. *Liturgija je izraz božanskog i ljudskog*

Čovjek je u svojoj biti religiozno biće i oduvijek je svoju religioznost izražavao kroz razne kretnje, obrede, činove štovanja... Mi kršćani izražavamo svoju vjeru i živimo je u liturgiji i posredstvom liturgije. U njoj se naše čovječstvo susreće s Bogom u Isusu Kristu preko Duha Svetoga i tamo nalazi svoj puni smisao. Liturgija je upravo anamnesis Kristova čovječstva po našem spasenju, a istodobno i naše spasenje jer je Uskrsli Krist prisutan, stvaran i sakramentalno nazočan u svakom liturgijskom činu.

1.2.1. Liturgija: izraz božanskog

U staroj Grčkoj nije mogla postojati neka javna priredba, to jest liturgija, a da nije bilo nekog kralja koji je dao nalog da se ona upriliči. Nije se mogla zamisliti neka liturgija bez kraljeva utjecaja. Bio je to nevidljiv ali neizostavan čimbenik jer je ostvarivanje ovakvog javnog čina bilo moguće samo uz pristanak »njegova veličanstva«. Upravo zato su monarsi izgradnjom hramova zdušno poticali vršenje obreda. Otuda su dobivali naslov »Dobročinitelja«, odnosno onoga čije je djelovanje (ergon) u korist naroda (laos) – dobro (eu).¹² Liturgija je u ono doba označavala osobu (službenika), čin koji je trebalo obaviti i narod. Sve su ove osobine dobro poznate i u Bibliji. U Novom zavjetu sv. Pavao se predstavlja službenikom Isusa Krista koji je kod pogana bio zadužen za svetu službu Božjeg evanđelja (Rim 15,16). Prema Poslanici Hebrejima, Krist je onaj koji vrši svećenič-

⁹ Usp. *Sacrosanctum concilium*, br. 6.

¹⁰ Usp. S. MARSILI, »Liturgija«, u: *Nuovo Dizionario di liturgia*, Roma 1984, str. 733.

¹¹ Usp. *Sacrosanctum concilium*, br. 1, 2.

¹² A. ROUET, *Arte e liturgia*, Città del Vaticano 1994, str. 9.

ku službu, liturgiju (Heb, 8,6; 9,21). Ako riječ »ergon« znači čin koji treba izvršiti i koji kasnije postaje događaj, onda djelovanje liturgije znači oblikovati narod kao Božji narod.¹³ Riječ »ergon« je prešla u naše jezike i znači »energija«. Narod se kao takav izgrađuje tim liturgijskim djelovanjem. Bog je izrazio svoju vrhovnu moć u Kristu kad ga je uskrsnuo od mrtvih (Ef 1,19-20). I ne samo to – i mi smo uskrsnuti po vjeri, snagom Boga koji je uskrsnuo Krista od mrtvih (Kol 2,12). Velika djela koja Bog vrši preko svog Sina djeluju sada u nama u Duhu Svetome, koji dijeli svoje darove i gradi Tijelo Kristovo (1Kor 12,11). Stoga je sadržaj tog djelovanja (ergon):

- važan za život jer je uskrsnuće
- transformacija jer je preobraćenje (obraćenje)
- važan za tijelo jer izgrađuje Kristovo tijelo.¹⁴

Liturgija je umjetnost življenja i umjetnost djelanja, vještina iz koje proizlazi zaključak: liturgija znači od čovjeka načiniti živućega. Isus ju je tako ostvario. Ivan (10,10) nam kaže da je »Isus došao da bi imali život, da bi ga imali u izobilju«, a na kraju nam, pozivajući se na Oca, kazuje: »Izvršio sam djelo koje si mi dao da učinim« (Iv 17,4). Ali to nije kraj, to se nastavlja na one koji ga u vjeri prihvaćaju. Oni su »od njegove punine primili milost za milost« (Iv 1,16). Krist u svojim rukama posjeduje službu, službenika i narod. Liturgija, dakle, samo slavi ono što već postoji, ali nije ogledalo, već čin, kairos, susret koji mijenja. Liturgija je djelovanje, čin koji Bog vrši prema čovjeku koji prihvaća svog Boga. I zato je sv. Benedikt liturgiju nazvao »Božjim djelom«. No liturgija je i »djelo ljudi« – nešto stvarno, opipljivo i vidljivo, nešto osobno i zajedničko. Naše spasenje u Isusu Kristu je »povijesno, konkretno i

potpuno«¹⁵. To je čin kojim slavimo Boga izražavajući se riječima, gestama, kretnjama, znakovima... Čovjek se, dakle, u odnosu na slavljenje otkriva kao onaj kojemu je potrebno spasenje.

1.2.2. Liturgija: izraz ljudskoga

Čovjek kao društveno biće oduvijek je bio i ritualno biće. On ima neiscrpnu težnju da stanje svoje duše i svoja vjerovanja izrazi na vanjski način – riječima, gestama, kretnjama, odnosno ritualno, kroz znakove i simbole. Liturgija je za čovjeka i za njegove težnje da bi postao što življi. Stvoren na sliku Božju, on u sebi nosi neizrecivu težnju za Bogom. Po svojoj prirodi on teži za stvaranjem lijepoga. On kao da je prinuđen očitovati svoj unutrašnji svijet stvaranjem znakova koji ukazuju na njegovo prisustvo u povijesti. Evo zašto stvara obrede i zašto su oni izraz ljudskoga prema Božjemu!

Ritualnost je antropološki pojam, to je kultura. Svaka religija ima svoje vlastite obrede, svoj vlastiti način izražavanja, recimo svoju vlastitu kulturu, ali ono što im je zajedničko je simboličko izražavanje onostranog. Hebrejski narod posudio je taj jezik susjednih naroda da bi izrazio svoju vjeru u jedinog Boga iako je dobro znao da ni mjesta, ni slike, ni hramovi ne mogu sadržavati Boga Saveza koji prati svoj narod ma gdje se on nalazio. U paganskim obredima veličajnost hrama i vrijednost predmeta elementi su sakralnosti. U hebrejskom obredu, međutim, ni umjetnička ni materijalna vrijednost ne sačinjavaju sakralnost, ali sve se to zahtijeva. Tako će se nastaviti i u kršćanskom obredu potvrđenom od

¹³ Usp. *isto*, str. 9-10.

¹⁴ *Isto*, str. 11.

¹⁵ A. N. TERRIN, *Ritualità umana e assunzione dell'umano*, u: »Rivista liturgica« 4/1985, str. 420.

Krista u obranu geste grešnice koja njegove noge maže miomirisnim pomastima (Iv 12,3). Isus, Bog Saveza, učinio se je vidljivim bez upotrebe simbola, »Riječ je postavila svoj šator posred nas«. Potrebno je samo priznati ga. Taj šator – Isus – ovekovečen je u svijetu uspostavom Crkve, koja je njegovo tijelo. Mi nismo »hvatali« Boga u svojim simbolima. Bog nas je volio čistom ljubavlju, a naš odgovor mora biti dubok i potpun, autentičan i pun poštovanja prema svemu onome što se čini ili se koristi u liturgijskom slavlju. Svaka riječ, gesta ili kretnja mora biti izraz naše nutrine.

1.3. *Liturgija i kultura*

1.3.1. Ljudski izraz: njegova kultura

Što je kultura? Na prvi pogled pitanje je jasno. Svi znamo što je kultura. Govoreći općenito, ona je bilo kakav izraz koji susrećemo u narodnim običajima, u ljudskim djelatnostima, u umjetnosti, u simbolima, u obredima nekog naroda... »Duša svake kulture identificira se s vrijednostima i značenjima na kojima se temelji ljudski život, bilo pojedinačni, bilo zajednički.«¹⁶

Naša liturgija, koju je Isus utemeljio i povjerio apostolima što su dolazili iz naroda koji je imao svoju kulturu, svoju liturgiju, svoj dobro određen i ureden način moljenja, »ukorijenila se« upravo u tom kulturnom ambijentu, s novim oblicima i novim značenjem. Isus je priznao taj kulturni život, zasigurno prakticirao razne njegove oblike, ali se uza sve to postupno od njega udaljivao. »On je suvereni gospodar subote.«¹⁷

Od samog početka kršćanstvo se moralo suočiti s problemom kulturnog stapanja s ambijentom u kojem se ispovijedalo. Liturgija živi u istoj povijesti, u povijesti kulture i umjetnosti; za njih je vezana na više načina; razvija se, raste, mijenja se, bira naj-

prikladnije oblike u raznim kulturnim epohama. »Liturgija ne može a da ne zaodjene neki izraz vezan za konkretne oblike raznih kultura kako bi je suvremeni vjernici razumjeli; a to stoga što se svaki teološki sadržaj nužno mora izraziti u čutilnim oblicima, mora se utjeloviti.«¹⁸ No kad vjera postane žarište nadahnuća, onda i kultura u liturgiji pronalazi svoj prostor izražavanja. Uvjereni smo da naše riječi i naši umjetnički oblici ne mogu sadržavati ili obuhvatiti Boga, ali se mogu koristiti da bismo ga hvalili, one mogu biti slike, putevi približavanja. Liturgija je za kršćane poseban čin budući da je ona sredstvo stapanja u doticaj s Bogom, pružanja odgovora Bogu koji stupa u doticaj s nama. Otkad postoje, oni su rabili komunikaciju u ljepoti; u ljepoti su slavili Boga tijekom dva milenija. Svjedok im je povijest tijekom koje su govorili kroz sve izričaje umjetnosti. Na koje god mjesto Zemlje došli, oni uzdižu hvalu Bogu prihvaćajući stilove dotičnih epoha, bogatstva i navade naroda u mjeri njihove blagotvornosti, pročišćavajući ih i zaodijevajući ih odsjajem autentične ljepote i vrijednosti.

1.3.2. Umjetnost: najviši izraz kulture

»I vidje Bog sve što je učinio i bijaše veoma dobro« (Post 1,31). Nakon što je stvorio muškarca i ženu »na svoju priliku«, najplemenitiji plod svoga plana, Bog je čovjeku podredio vidljivi svijet kao područje izražavanja njegove inventivnosti. Stvaranje čovjeka na »njegovu sliku i priliku« iz »ničega« nastavlja se u umjetnosti kao nastavak posljednjeg dana stvaranja. Dakle,

¹⁶ D. POWER, *Incontro culturale ed espressione religiosa*, u: »Concilium« 2/1977, str. 133.

¹⁷ B. NEUNHEUSER, *Storia della liturgia attraverso le epoche culturali*, Roma 1988, str. 9.

¹⁸ *Isto*, str. 12.

kroz umjetničko stvaranje čovjek se više no igdje otkriva kao biće stvoreno »na njegovu sliku i priliku«. »Umjetnost je bilo kakva ljudska djelatnost koja dokazuje ili uznosi čovječju inventivnost i sposobnost izražavanja kojima mijenja samoga sebe i svoju prirodnu okolinu u dramatičnom odnosu popraćenom individualnim ili društvenim zahtjevima s područja logike i morala.«¹⁹ Ova definicija, preuzeta iz rječnika, donosi koordinate jedne kulturne aktivnosti koja zahtijeva nadarenost inventivnošću, koja nas potiče da na vlastiti i originalan način izrazimo vlastito duhovno bogatstvo prikazujući ga drugima. To je, kako kaže papa Pavao VI, razlog zbog kojega »čovjek mora hraniti svoj unutrašnji život velikim, snažnim i lijepim idealima i zbog kojega vjera – to govori čitava naša tradicija – može biti najjasniji i najživlji izvor umjetničkog nadahnuća. Mi smatramo da se umjetnost koja želi govoriti narodu ne može limitirati samo na estetsku manifestaciju, već mora biti svjesna svoje etičke i društvene odgovornosti. Ona ne smije biti samo zabavna i zanimljiva, a isto tako ni frivolna, zavodljiva, hirovita i hermetična; mora biti humana i mora smjerati dobrostivosti i zdravom uživanju naroda te doprinositi potvrđivanju vjere, pravde i mira u svijetu.«²⁰ Estetski temelji umjetnosti povezani su s etičkim temeljima.

Kao što je kulturni izraz blisko povezan s vjerom, tako je s njome povezana i umjetnost. »Umjetnost nije Gospodin koji traži Adama. Umjetnost je Adam koji se krije pred Gospodinom. Umjetnost je pokriti se smokvinim lišćem da bismo kasnije otkrili sebe. Umjetnost znači sakriti se da bismo otkrili i primili Boga.«²¹

1.3.3. Liturgijska umjetnost

»Liturgija je umjetnost koja se služi umjetnostima.«²²

Kad govorimo o liturgijskoj umjetnosti, moramo razlikovati dva načina njenog prakticiranja: operativna umjetnost i lijepa umjetnost. Kad je riječ o prvom načinu, liturgiji je uvijek potrebna umjetnost. U prvom redu kad je posrijedi žrtva jer umjetnost nije plod zemlje u prirodnom stanju, već je rezultat ljudskog rada. Materija sad nema ni prirodnu funkciju, to jest držanje tijela ili slavlje s prijateljima. Riječ je o onome što je činio Isus: »uzeti kruh, razlomiti ga i podijeliti ga drugima kao podsjećanje na svoju smrt i uskrnuće. Sve te 'ceremonije' u svojoj su ogoljelosti suštinski umjetnička djela.«²³

Lijepa umjetnost (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo, koreografija, poezija, glazba) ulazi u liturgiju kao pomoć da se bolje iskaže Otajstvo. Ona nije prevažno, već pomoćno sredstvo, ali nije ni izlišno. To se jako dobro vidi u glazbi koja nije bitan dio liturgije, ali je njezin sastavni dio.

Prisjetimo se bitnih ciljeva liturgije: to je posvećenje ljudi u Kristu i čašćenje Boga.²⁴ Prvi cilj je silaznog karaktera, drugi uzlaznog. Pod silaznim karakterom razumijevamo »opus Dei« u nama. Liturgija kao »opus Dei« je anticipirana parusija, znači prodor onog »već« u naše »ne još«. Što se tiče uzlaznog karaktera, riječ je o tome da čovjek slavi Boga sa svim onim najljepšim što čovjek ima.²⁵ Liturgija je,

¹⁹ C. DEVOTO – C. G. OLI, *Vocabolario illustrato della lingua italiana*, sv. 1, Milano 1967, str. 197.

²⁰ V. DONELLA, *La musica sacro-liturgica negli insegnamenti di Paolo VI e di Giovanni Paolo II*, u: »Rivista Internazionale di musica sacra«, 1-2/1991, str. 45-46.

²¹ I. GOLUB, *Prijatelj Božji*, Zagreb 1990, str. 183.

²² A. ROUET, *Arte e liturgia*, Città del Vaticano 1994, str. 7.

²³ J. GELINEAU, *Canto e musica nel culto cristiano*, Torino 1963, str. 53.

²⁴ Usp. *Sacrosanctum concilium* br. 10.

²⁵ A što ima čovjek što nije dobio od Boga? U IV. općem predslavlju Rimskog misala možemo pro-

dakle, prije svega »sveti čin«: na specifičan je način usmjerena Bogu. Ona je *obredni* čin: sredstvima koja iskazuju njenu instrumentalnu prirodu čutilnim znakovima izražava ono što je sveto. U potonjem slučaju umjetnost u liturgiji igra značajnu ulogu. Ona je u službi liturgijskog čina. Ona ima snagu da izrazi bolje, da izazove ganuće, da obuzme čovjeka, da ga pogodi. Ona je *crkveni* čin: u njoj se vrši i nastavlja svećeničko djelovanje Krista kroz Crkvu.²⁶

1.4. *Istinska umjetnost:*

ljepota i dobrostivost (dobrota)

Govoriti o umjetnosti a ne posvetiti pažnju »ljepoti« i »dobroti« značilo bi lišiti je njenoga pravog identiteta i njene prave kvalitete.

Grci su imali jedinstven termin – kalokagathia – koji je obuhvaćao dobrostivost i ljepotu. Isto se događa i u grčkom prijevodu Septuaginte koji hebrejsku riječ »tob« (dobro) spaja s grčkom riječi »kalos« (lijepo). U modernim jezicima također se spajaju dobro i lijepo, naročito u prosudbama etičkog i estetskog karaktera.²⁷

Bog, izvor ljepote i dobrote, htio je preko svega stvorenoga iskazati svoju slavu, uliti ljepotu u stvoreno i ispuniti dobrotom lice zemlje. Zadovoljan Božji pogled na ono što je stvorio otkriva da je ono bilo dobro i istodobno lijepo. Posljednjeg je dana njegovo zadovoljstvo intenzivnije i potpunije: »Vidje da je bilo 'veoma' lijepo i dobro.« Slava Božja manifestira se osim toga kao svjetlost koja svijet čini dostojnim divljenja, a njegova prva slika je živi čovjek. Ljepota i dobrota Boga njegovim stvaranjem čovjeka na svoju sliku i priliku bile su dakle utisnute u dušu čovjeka i nikad neće prestati biti njegova neizmjerena želja. I kao što kaže Augustin, »jer si nas stvorio za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne

smiri u tebi«²⁸. Pravi cilj kojem stremlje naše nemirno srce je »ljepota tako stara i tako nova« da sv. Augustin povjerava kako je predmet njegove ljubavi pročišćene preobraćenjem – Božja Ljepota.²⁹ To je Ljepota svojstvena Pastiru koji nas vodi s čvrstinom i nježnošću na Božjim putevima – prema Evandelju po Ivanu: »Lijepi Pastir koji daje život svoj za ovce« (Iv 10,11). I sam Isus se dakle predstavlja kao »Ego eimi poimen o kalos« (tako stoji u grčkom originalu, iako je omiljeni prijevod »dobri Pastir«).

Misija čovjeka je da ponovno pronađe autentičnost vlastite slike, da ponovno izgradi harmoniju stvorenog narušenu grijehom i da pjesmom hvali veličanstvenost stvaranja ne obraćajući se vrijednosti čovjeka, već svemoći Božjoj. Bog se pokazuje kao nedostižna uzvišenost kako bi u čovjeku izazvao želju za kontemplacijom i svijest o vlastitoj dubokoj nesavršenosti. Bog nije daleko od nikoga od nas (usp. Dj 17-27). Uranjanje u njega nužan je uvjet koji treba ispuniti da bismo bili sudionici njegove stvarateljske djelatnosti i, prema tome, njegove sposobnosti da stvori stvari koje su i »lijepo« i »dobro«. U Isusu Bog nam je otkrio tako staru a tako novu ljepotu čiji spomen čuva euharistijsko slavlje i daje nam mogućnost da crpimo tu ljepotu i tu dobrotu za kojom čezne ljudsko srce.

Kad govorimo o umjetnosti, dobro je prisjetiti se Pothierovih riječi: »Što se umjet-

čitati: »Tebi ne treba naša pohvala, već nas po daru svoje ljubavi pozivaš da ti zahvaljujemo; naši hvalospjevi blagoslova ne uvećavaju tvoju veličinu, već pribavljaju milost koja nas spašava, po Kristu našem Gospodinu.«

²⁶ Usp. C. CHENIS, *Fondamenti teorici dell'arte sacra*, Roma 1991, str. 56-57.

²⁷ A. SISTI, »La Bellezza« u: *Arte e liturgia. L'arte sacra a trent'anni dal Concilio*, Torino 1993, str. 47-49.

²⁸ A. AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Zagreb 1973, str. 7.

²⁹ Usp. *isto*, str. 230.

nost više obraća božanskome, to se zbog toga više uzdiže i oplemenjuje i uistinu postaje umjetnost, pravi izraz lijepoga.«³⁰ I papa Ivan Pavao II u svojoj poslanici umjetnicima kaže: »Bilo koje istinsko nadahnuće ipak sadrži u sebi titraj onoga 'daha' kojim je Duh Stvoritelj od samoga početka proživljavao djelo stvaranja. Nalazeći se na čelu tajnovitih zakona koji vladaju svemirom, božanski dah Duha Stvoritelja susreće se s ljudskim genijem i u njemu potiče kreativnu sposobnost. Doseže ga nekom vrstom nutarnjega rasvjetljenja koje ujedinjuje naznaku dobrog i lijepoga, te u njemu budi energije duha i srca čineći ga prikladnim za stvaranje ideje i za oblikovanje u umjetničkomu djelu.«³¹ »Umjetnost stoga ima zadaću da čovjeku koji luta podari svjetlost božanske ljepote stvorenog i Krista, koji je sakramentalno prisutan u Crkvi. Obredna umjetnost tako anticipira obred uznesene Crkve.«³²

Ljepota umjetnosti i moralna dobrota uzajamno su povezane i utječu jedna na drugu. To znači da će liturgijska glazba kao prava umjetnost i ljepota utjecati na čovjeka tako da će ga učiniti boljim.

2. GLAZBA

Definirati glazbu nije lak zadatak jer glazba sa sobom nosi i u sebi ima nešto što se ne može jednostavno izraziti riječima. Ona je nematerijalna, ostaje misterij kojim čovjek izražava svoje najintimnije i najdublje misli i osjećaje. To je ljudska djelatnost za koju nije moguće dati jednoznačnu definiciju koja bi bila valjana u apsolutnom smislu.³³ Može se reći da kao što se čovjek ne može definirati jednom jedinom definicijom, tako se ne može definirati ni glazba. Zbog toga pokušajmo vidjeti i bolje shvatiti što glazba predstavlja za čovjeka.

2.1. *Glazba kao način ljudskog izražavanja*

Da bismo odgovorili na pitanje što je to glazba, možda bi bilo dovoljno da pomislimo što bi bio naš život bez glazbe. Koliko bi stvari izgubilo smisao i kolike nas se ne bi dojmile! Slavlja, filmovi bez glazbene podloge, lirske pjesme, liturgijska slavlja... bili bi znatno manje lijepi i manje znakoviti. Zbog čega? Upravo zato što je glazba jedan od mnogobrojnih načina kojima čovjek raspolaze da bi izrazio samoga sebe i svoje misli, što mu pomaže da sebi i drugima iskaže svoje radosti, svoje čežnje, svoje srdžbe, svoje nade, svoje tuge...

Iz svega toga možemo ustvrditi da je glazba fenomen nastao s čovjekom i za čovjeka.

Sama riječ potječe od grčkog »Mousa«, odnosno »Musa«, općeg termina kojim se označava svaka od devet mitskih zaštitnica umjetnosti.³⁴ Grčki pojam »mousike« znači umjetnost musa, drugim riječima: umjetnost božanskog nadahnuća. Nije nam namjera analizirati pojam glazbe u drevnih naroda i potom kroz povijest. To bi bilo zanimljivo, ali ne spada u naš zadatak. Više nas zanima sam fenomen, važnost i snaga glazbe u našem ljudskom životu, nego samo značenje te riječi.

2.1.1. Fenomen glazbe

Fenomen glazbe i njezine uzroke možemo naći samo u unutrašnjem životu čovjeka. Glazba je odraz duše čovjeka, njego-

³⁰ G. TEBALDINI, *La musica sacra nella storia e nella liturgia*, Ancona 1904, str. 20.

³¹ *Pismo pape Ivana Pavla II umjetnicima*, Zagreb 1999, br. 15.

³² C. CHENIS, *Fondamenti teorici dell'arte sacra*, Roma 1991, str. 46.

³³ Usp. *L'enciclopedia della Musica Garzanti*, Cernusco 1996, str. 568-569.

³⁴ U. SCARPETTA, »Musica«, u: A. BASSO (ur.), *Dizionario enciclopedico universale della musica e dei musicisti*, sv. 3, Torino 1984, str. 271.

voga emotivnog života, odraz i djelovanje srca i čovječjeg uma u njegovom povijesno-kulturnom okruženju. Zato je glazba izraz vlastitog identiteta i treba je, prema tome, razlikovati prema vremenu i prema raznim kulturnim okruženjima u kojima je nalazimo.

Tako shvaćena glazba je danasve govor ljudske duše. Umjetnost ljudskog duha!

2.1.2. Važnost glazbe

Glazba se oduvijek koristila radi dobrobiti čovjeka. Dovoljno je prisjetiti se nekih epizoda iz Biblije, iz mitologije i iz grčke filozofije. Sociološka i etimološka istraživanja potvrđuju važnost glazbenog fenomena u svim razdobljima, kulturama i civilizacijama. I u prošlosti i u suvremenim civilizacijama, ona prati život ljudi, njihov rad, odmor, razmišljanja, razmatranja, okupljanja radi vjerskih obreda itd. Ivan Zlatousti opisao je važnu antropološku dimenziju glazbe i njezino značenje u životu čovjeka: »Pjevaju majke kad uzimaju u naručje svoju djecu da bi ih uspavale; pjevaju putnici (...) pod vrelim suncem; pjeva zemljoradnik kad plijevi trsove, trga i gnječi grožđe ili kad se bilo kojem poslu preda; pjevaju moreplovcima kad uranjaju vesla u more; (...) pjevaju sami ili u zboru, hoteći pjesmom ublažiti umor jer zahvaljujući pjesmi duša podnosi i najveće patnje.«³⁵ Fenomen glazbe uistinu je zanimljiv.

2.1.3. Snaga glazbe

Već su i stari Grci glazbu smatrali uzvišenom umjetnošću jer je sklad struktura svega stvorenoga i on vlada u svemu što je stvoreno. Stoga je glazba bila jedna od najvažnijih odgojnih disciplina. Svjesni snage glazbe, grčki filozofi, a naročito Platon, bili su u tom pogledu vrlo strogi. Budući da glazba održava sklad svijeta, samo ona može uzdići čovjeka od čutilnih do shvatljivih

stvarnosti, od nižih do viših sfera. Platon je inzistirao na tome da budući građani budu poetski i glazbeno obrazovani, ali pritom nije mislio na bilo kakvu glazbu. Preporučivao je glazbenicima da skladaju akorde »ne sluhom, već umom«³⁶. Po njegovu mišljenju, neki modusi nisu prikladni, a takvi su primjerice »misolidia«, jer zvuči tužno i malankonično, i »lidia«, koja zvuči suviše zaneseno. U »Zakonima« on razlikuje dobru od loše glazbe. Dobra je glazba potvrđena tradicijom i namijenjena da odgaja duh kao što gimnastika odgaja tijelo. Loša glazba pak djeluje suprotno odgoju i državnim zakonima. Platon, dakle, glazbu smatra »stvarnim prakticiranjem umjetnosti«, a negoduje kad se na užitak povezan s glazbenom umjetnošću gleda kao na sredstvo, a ne kao na cilj.³⁷

Takvo shvaćanje glazbe, kako neki tvrde, na ekspresivniji se način ogleda u djelima J. S. Bacha i L. van Beethovena. Oni su svojom glazbom pokušavali poticati meditaciju koja oslobađa čovjeka od njegove bijede i uzdiže ga prema Bogu.³⁸

Budući da glazba djeluje na emotivni svijet čovjeka, ona lako može postati sredstvom manipulacije. Schopenhauer, Hegel, Wagner i Nietzsche smatrali su glazbu najuzvišenijom i najveličanstvenijom umjetnošću jer nije, poput drugih umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo), vezana za vanjske predmete, a tonovi kojima se izražava odgovaraju osjećajima koje pobuđuje.³⁹ U tom smislu drži se da je danas veoma važno pokušavati dobru i lijepu glazbu.

³⁵ Usp. sv. I. ZLATOUSTI, *Expositio in psalmum* 41, 1: PG 55, str. 156-157.

³⁶ *Isto*, str. 39.

³⁷ Usp. E. FUBINI, »L'estetica musicale«, u: A. BASSO (ur.), *Dizionario enciclopedico universale della musica e dei musicisti*, sv. 2, Torino 1984, str. 155-157.

³⁸ Usp. *isto*, str. 39-40.

³⁹ *Isto*, str. 39.

Papa Pavao VI će reći: »Glazba, taj naj-nematerijalniji i najtajanstveniji umjetnički izraz, koji dušu može povesti do granica najviših duhovnih iskustava, ima itekako što reći i u današnjem svijetu. Ona ima strašnu i fascinantnu zadaću da interpretira njegove težnje, nemire, drhtaj apsolutnog, da porukom vedrine stiša njegove mračne krize mišljenja i osjećaja; da ublaži suhoću i hladnoću u koju ga mogu dovesti najrafiniraniji instrumenti njegovog tehnicizma; ona ima misiju koju treba izvršiti u ime najviših, najistinitijih i najtrajnijih ljudskih vrijednosti, gotovo kao pripravna obuka za odvažna osvajanja duha.«⁴⁰

2.2. *Jezik glazbe*

Bez obzira na to o kojoj vrsti se radilo, glazba nešto saopćava, ostvaruje se i »govori« samim našim življenjem. Glazba je kao govor, pa je stoga i ona sačinjena od »riječi« i »rečenica«, i u njoj nalazimo nešto slično riječima koje su jedne s drugima povezane u govor da bi mu dale precizan smisao. Netko je rekao da »glazba nije imenica, ona je glagol«. Njoj nije potrebno nikakvo sredstvo da bi postojala i djelovala na čovjeka. Ona ima svoj vlastiti jezik i utjecaj.

2.2.1. Glazba i jezik

Povjesničari tvrde da je pjevanje prethodilo ljudskom jeziku. Tako G. Vico smatra da »glazba pripada prvom stadiju evolucije ljudskog jezika jer je nastala kad se čovjek još nije znao izražavati verbalnim pojmovima«. Stoga je porijeklo glazbe – porijeklo ljudskog jezika, odnosno glazba je nastala između nesposobnosti ljudskog izražavanja i pronalazjenja izražaja.⁴¹ Retoričari su branili pretpostavku da vještine govora i glazbe imaju isti cilj – izražavanje unutrašnjih nagnuća, i stoga moraju upotrebljavati ista sredstva. »Melodija je slijed zvukova kao što je govor slijed riječi.« Za-

koni naglasaka glazbeni jezik i jezik u pravom smislu riječi shvaćaju na isti način. Ritmičke skupine su glazbena slika slogova čiji slijed stvara riječi i rečenice.⁴²

Zanimljivo je kako je za Grke glazba postojala povrh svega u stihu, koji je i lingvistička i glazbena stvarnost. Povezivao ih je zajednički element: ritam, koji je bio sastavnim dijelom jezika. U zapadnim jezicima nije tako. Jedan stih po osnovi jezika može odrediti ritmički slijed, ali zasigurno ne čitav glazbeni ritam po sebi.

Kad je potom, nakon gubitka ritmičko-glazbenih sastavnica, taj stih nestao, nastala je proza. Naglasci su se ostvarivali ne dinamički, već melodički. Kad je poništeno zvučno tijelo, oni dolaze u prvi plan, promijenjeni u dinamičke naglaske. Zapadni stihovi mogući su samo u tom temelju nove proze. I kao što tvrdi Georgiades, »dok u početku grčke lingvističke tradicije nalazimo stih, homerski heksametar, u početku zapadnokršćanske povijesti nalazimo novu prozu. U prozi je objavljivano kršćanstvo, najprije na grčkom, a kasnije na latinskom, i proza oblikuje najstariju sastavnicu i početnu jezgru kršćanske liturgije.«⁴³

2.2.2. Glazba je jezik

Glazba je jezik. Ona govori kad je instrumentalna, čista, bez riječi; ona govori kad je popraćena riječju. Postoje dvije anegdote koje jako dobro ilustriraju kako se glazba ne može izraziti riječima, ona govori sama za sebe. To je riječ!

⁴⁰ V. DONELLA, *La musica sacro-liturgica negli insegnamenti di Paolo VI e di Giovanni Paolo II*, u: »Rivista Internazionale di musica sacra« 1-2/1991, str. 44.

⁴¹ Usp. EGM, Cernusco 1996, str. 572-573.

⁴² T. G. GEORGIADES, *Musica e linguaggio*, Napoli 1974, str. 27-30.

⁴³ *Isto*, str. 25-27.

Jednog dana otac i sin su dobili karte za simfonijski koncert. Više zbog prigode i poštovanja nego iz prave zainteresiranosti oni su otišli na koncert i poslušali ga do kraja. Ni otac ni sin nisu ni razumjeli ni voljeli ozbiljnu glazbu. To je možda bio prvi simfonijski koncert kojemu su prisustvovali. Kad su stigli kući, sin upita oca: »Slušaj, tata, što znači Mozartova simfonijska u g-molu?« »Znači to što si čuo«, odgovori mu otac. Iako to nije znao, otac je dobro odgovorio. I ne davši pravi odgovor, u svojoj je jednostavnosti otac dodirnuo bit stvari.

Druga anegdota govori o životu Ludwiga van Beethovena, koji je jednom u društvu izveo sonatu za klavir. Nakon izvedbe, jedna od prisutnih gospođa upita maestra: »Recite mi, molim vas, što ste htjeli izraziti ovim djelom?« Beethoven joj odgovori: »Evo, upravo ovo.« I potom sjedne ponovno za klavir i još jednom odsvira čitavu sonatu. Dakle, glazba »govori«. Ona je događaj i nisu potrebne riječi da bi je bolje objasnile. U dodiru s čovjekom glazba na njega vrši neprestani utjecaj iako on nije jednak za sve.

Glazba kao i verbalni jezik ostvaruje svoje vlastite znakove posredstvom zvučnih sredstava. Da bi postala jezik, potrebno je razumijevanje tih zvukova koji se artikuliraju u jeziku, potrebno je poznavati »gramatiku«, odnosno ritam, naglaske, pauze, dinamiku. No ta gramatika se ne uči kao neki jezik u kojem se uspijeva shvatiti ono što na tom jeziku misao izražava usmeno ili pismeno. Glazba se razumijeva izravno samo pod uvjetom da je slušamo pažljivo. Analiza nekoga glazbenog djela nalaze učenje mnogih elemenata, ali njegov smisao ne može se naučiti – on se »hvata« samo ako ga glazbeno čujemo.

Glazba, naročito ona instrumentalna, ima ulogu da podsjeća, njezina temeljna

zadaća je asocijacija. Ona ima veliko značenje u stvaranju atmosfere i raspoloženja: zvuk orgulja podsjeća na crkvu i na posebnu atmosferu u njoj, truba i rog podsjećaju na vojnički život itd.

No što se događa kad se susretnu glazba i riječ? Glazba se na određeni način konkretizira, dobiva dimenziju koju prije nije imala, ulazi u stvaranje nove cjeline u kojoj je potpuno ravnopravna. Ona je sada dodatni kreativni element koji pomaže boljem otkrivanju teksta i daje mu puni smisao. Glazba povezana s riječju ima ilustrativnu snagu. Njezina je funkcija jasna. Glazba upotpunjuje atmosferu. U tom slučaju može se reći da glazba nije samo »riječ«, već ponekad i kvalifikativni pridjev. Ona ne može biti kakva bilo, ona se mora prilagoditi određenim situacijama, mora na svoj način govoriti, izraziti ljutnju, radost, pogibelj itd. Glazba, dakle, govori sama za sebe, ali je i sredstvo koje služi da se bolje izraze riječi. Kad je riječ o glazbi u vidu pjevanja, možemo reći da je ljudski glas, bolje od ikakva instrumenta, kadar izraziti emocije jer ima mogućnost varirati tonove i njihov intenzitet, i tako može izraziti radost, tugu, strah, dvojbu, naredbu itd.

2.2.3. Glazba kao jezik vjere

Religija je nastala s čovjekom, čovjek je, uostalom, definiran kao religiozno biće. No što je to u čovjeku što ga navodi da se ponaša religiozno?

Naše ljudsko iskustvo pokazuje da čovjek nije dovoljan samome sebi. U njemu postoji duboka želja za puninom koja je samo Bog. Oni koji tu želju ne traže u Bogu, već u samima sebi, gube vlastiti identitet koji je u »slici i prilici Božjoj«. Čovjek ne samo da je stvoren od Boga, već je stvoren na »njegovu sliku i priliku«. Za nas kršćane stvaranje čovjeka zajedno s njegovim svijetom događa se po riječi (Iv, 1, 1-3) ili

po Kristu i za Krista (Kol 1,12-20). On je prava slika Boga i pravo otkrivenje Boga. Krist – slika »istodobno je otkrivenje Boga i primjer i arhetip čovjeka«. Čovjek koji je stvoren po Njemu i za Njega je onaj koji čeka i traži otkrivenje Boga i njegovu Riječ. Njegova sposobnost da primi Boga i njegovo otkrivenje u Kristu nije prisilan zahtjev, već slobodno traženje.⁴⁴ Zbog toga je svaki istinski obred istodobno ljudski i božanski izraz.

Čovjek, koji je egzistencijalno religiozan, u raznim je vjerovanjima tražio i stvarao izraze da bi preko vjerskih obreda ispoljio vlastitu nutrinu i dubine svoje ljudske duše, a među tim izrazima prevladava glazba, pjevanje. Pjevanje nije samo ljudska osobina, ali dok je primjerice pjev ptica samo način potvrđivanja posjedovanja nekog stabla, nekog gnijezda ili davanje signala, za čovjeka je pjevanje način ispoljavanja njegove ćutilnosti, osjećaja i nadasve njegove vlastite osobnosti. U našem slučaju glazba služi ispoljavanju odnosa čovjeka s božanskim, njegovog osjećaja i njegovog dodira s božanskim. O tome jako dobro govori Psalam 150: »Hvalite ga zvicima roga, slavite ga harfom i citarom! Hvalite ga igrom i bubnjem, slavite ga glazbalima zvonkim i frulom! Hvalite ga cimbalima zvučnim, slavite ga cimbalima gromkim!« Očigledno je, dakle, jedno veliko svjedočenje oduševljenja i radosnog iskazivanja vjerskog osjećaja. S tim u vezi često se citiraju riječi sv. Augustina koje komentiraju 32. psalam: »shvaćati i ne znati objasniti riječima ono što se pjeva srcem«.

3. LITURGIJA I CRKVENA GLAZBA

Ono što smo dosada rekli o liturgiji i glazbi odnosi se na njihovo opće značenje: što su, kakvo je njihovo porijeklo i koje je njihovo značenje u našem životu. Sada

nas zanima što je suština crkvene glazbe u liturgiji.

3.1. *Pojam »sakralna glazba«*

U svakom povijesnom razdoblju postavljao se zahtjev da se odijeli glazba namijenjena bogoštovlju od drugih vrsta glazbe namijenjenih drugim ciljevima. Još od najdavnijih vremena glazba je bila blisko vezana za religiju, za prvotne kozmologije i za društveno uređenje.⁴⁵

Kao što tvrdi A. N. Terrin, glazba je oduvijek ograničavala okruženje obreda. Glazba i obred, te dvije velebnosti ljudskog i religioznog izražaja, uzajamno se pomažu, ali mogu ući i u međusobni sukob. To znači da je svaki obred neraskidivo vezan za glazbu i da se za neke obrede ne može odrediti bilo kakva glazba.⁴⁶ Za svaki je obred vezana strogo određena glazba: niti jedan obred ne podnosi nikakvo miješanje s tim u vezi. Ova temeljna postavka nalaže da glazba za obred mora imati vlastite osobine koje odgovaraju prirodi samog obreda. Drugim riječima, ona mora biti »sveta«, za razliku od »profane«.

Još od prvih dana svoje povijesti kršćani su svoju vjeru izražavali kroz pjesmu, oponašajući i produžavajući već postojeću praksu koja se odvijala u hramovima i u hebrejskim sinagogama, ali pazeći da ne uvedu profane oblike poganskih naroda. Prvi su kršćani već onda priznavali »munus ministeriale« kojim su »mogli bolje izraziti molitvu.«⁴⁷ O tome je govorio sv. Augustin u Ispovijestima X, 33: »Osjećam

⁴⁴ Usp. C. SKALICKY, *Alle prese con il sacro. La Religione nella ricerca scientifica moderna*, Roma 1982, str. 341-342.

⁴⁵ A. N. TERRIN, *Rito e musica nel mondo delle religioni. Riflessioni storico-religiose comparate*, u: »Musica per la liturgia«, Padova 1996, str. 31-43.

⁴⁶ *Isto*, str. 36.

⁴⁷ Usp. *Sacrosanctum concilium*, br. 112.

da su duše naše nošene plamom milosti s većim žarom i pobožnošću kad ove svete riječi prati pjesma, a svi raznovrsni osjećaji našeg duha nalaze svoj vlastiti izraz u pjevanju koje ih budi poradi neznane mi skrivene i tijesne njihove povezanosti. « Ne samo da je već onda bila priznata posebna zadaća glazbe, već i njena sakramentalna funkcija kojom se izražava Božje neizrecivo. Sv. Augustin će također reći: »Neizreciv je Bog, neprevediv, a o njemu je ipak nemoguće šutjeti. Pjevat ćeš ga bez prinude slogova i srce će uživati, slobodno od zapreke riječi.« Upravo zato, kad ponestanu riječi da bi se izrazila Božja veličina, u pomoć dolazi glazba da kao znak govori o Bogu koji se ne može iskazati. Glazba, dakle, nije samo kadra obred učiniti izražajnijim, svečanijim, bogatijim, već izaziva »ganuće, toplinu« i navodi nas da se »oduševljavamo istinom koju naviješta Riječ«. ⁴⁸ Ta istina uvijek je bila obznanjivana tijekom povijesti kršćanskog bogoštovlja, a čuvali su je Oci pazeći da njen izričaj bude dostojanstven, dobar i lijep u slavu Boga, najviše Dobrote i Ljepote.

Od Augustinove doba glazba za liturgiju uvijek je bila nazivana »cantus« i taj će naziv sačuvati sve do 18. stoljeća. Tome je svjedok papa Benedikt XIV, koji razlikuje dva roda: jednoglasni »cantus planus« i višeglasni »cantus figuratus«. Prvi rod je »cantus gregorianus«, drugi »canto musicus«. ⁴⁹

Termin »sakralna glazba« (izvorno: »musica sacra«) potječe iz 17. stoljeća. Prvi put je upotrijebljen pod utjecajem *Symphoniarum sacrarum* skladatelja i teoretičara M. Praetoriusa koji prvom dijelu svojega djela »Sintagma musicum« daje naziv »De musica sacra et ecclesiastica, religionis exercitio accommodata«. ⁵⁰ Dakle, spomenuti naziv javlja se prvi put samo radi praktičnog razlikovanja dvaju repertorija: »sakralne glazbe« od »profane glazbe«. Termin »sakralna

glazba« zapravo ranije nije postojao, ali postojao je pojam koji se izražavao raznim i sve učinkovitijim nazivima. U doba baroka, općenitim razvojem umjetničke glazbe, došlo je do miješanja starih i novih stilova.

Pokretač jednoga novog glazbenog stila, Claudio Monteverdi, naziva taj novi stil – *seconda pratica* (ili koncertantni stil), za razliku od starog stila – *prima pratica* (ili strogi stil). Tako Monteverdi piše genijalna djela sakralnog karaktera u koncertantnom stilu koji se susreće u novim rodovima madrigala, arije, opere, odnosno u profanim rodovima. Kad su nastajala remek-djela u strogom stilu, Crkva je prihvatila taj doprinos glazbenoj umjetnosti, koja se mogla susresti i u kazalištima, odnosno u profanom svijetu. Upravo zbog toga kasnije je glazbi Crkve počela prijetiti opasnost od »profanacije« donesene novim stilom. Profana glazba nastala je, dakle, od starog stila, a stari je stil prihvatio moderni stil od kojega će Crkva kasnije morati odrediti pojam »musica sacra«.

U drugoj polovici 19. stoljeća nastaje »cecilijanski« pokret. Taj pokret elaborira suštinske komponente pojma »sakralna glazba«, koji će kasnije definitivno ući u propise papinskom odlukom Pija X »*Motu Proprio*« (1903). Glazba je sveta kad njenim posredstvom »djeca Crkve, potaknuta čvršćom vjerom, življom nadom i vatrenijom ljubavi, u crkvama hvalom časte Boga (...), pa i izvan svetih zdanja, u obiteljima i na kršćanskim skupovima« (MSD 42). Iz ovoga navoda vidi se da je termin općenit,

⁴⁸ Usp. V. DONELLA, *Interferenze e influenze tra sacro e profano nella musica liturgica*, u: »*Bollettino Ceciliano*« 2/1988, str. 37.

⁴⁹ Usp. N. SCHALZ, *La nozione di »musica sacra«*, u: »*Rivista liturgica*« 2/1972, str. 187.

⁵⁰ Usp. E. COSTA, »*Sacra, Musica*«, u: BASSO A. (ur.), *Dizionario enciclopedico universale della musica e dei musicisti*, sv. 4, Torino 1984, str. 188.

primjenjuje se na svaku vrst glazbe koja se po nadahnuću, predmetu ili namjeni odnosi na vjeru. Taj općeniti pojam sve se više odnosi na glazbu za liturgiju i u liturgiji.

Danas izraz »sakralna glazba« ima običnije značenje. On na općenit i neodređen način označava vjerski ambijent, kao kad se primjerice kaže »sakralna umjetnost«. U diskografskoj industriji neka će se kompozicija smatrati sakralnom (musica sacra) više zbog otpjevanog teksta ili zbog stila nego zbog njezine izravne upućenosti na bogoštovlje.

Sadržaj ovog pojma zapao je u krizu s Konstitucijom o liturgiji Drugoga vaticanskog koncila, koja preuzima koncept glazbe u liturgiji videne u svom aspektu »munus ministeriale«. Nakon toga svaka glazba uključena u liturgiju, zbog same činjenice da može vršiti obrednu funkciju, postaje »sveta«.

3.2. »Sakralna glazba« i njezine sastavnice

Kao sastavni dio svečane liturgije sakralna glazba sudjeluje u dosezanju temeljnog cilja liturgije, a to je slavljenje Boga i posvećenje ljudi (MP I, 1; SC, 112). Sakralno pjevanje združeno s riječima neophodan je i sastavni dio svečane liturgije.

Autentična sakralna glazba mora imati tri osobine: svetost, dobrostivost (prava umjetnost) i univerzalnost.

3.2.1. Sveta glazba

»Glazba mora biti sveta i stoga lišena svake profanosti, ne samo u samoj sebi već i po načinu na koji je izvedena« (MP 2). Komponentu svetosti potvrđuje Koncil sljedećim riječima: »Sakralna glazba bit će to svetija što bliže bude povezana s liturgijskom radnjom, bilo tako što će doprinositi dojmlijivijem izricanju molitve i poticati jednodušnost, bilo tako što će svete obrede

obogatiti i učiniti ih svečanijima« (SC 112). Ivan Pavao II također je govorio o karakteru svetosti sakralne glazbe: »Crkva je u svojim dokumentima inzistirala i inzistira na pridjevu »svet« kad je riječ o glazbi namijenjenoj liturgiji.« To znači da je po svom stoljetnom iskustvu uvjeren da takva kvalifikacija ima svoju veliku vrijednost. Stoga se ne može tvrditi da svaka glazba postaje sveta zbog činjenice da je uvrštena u liturgiju i u trenutku kad je u nju uvrštena. Osim toga, poznato je da koncilaska Konstitucija o liturgiji zahtijeva da nove kompozicije moraju imati »osobine prave sakralne glazbe«. Glazba namijenjena liturgiji mora biti »sveta« zbog specifičnih osobina koje joj omogućuju da bude sastavni i neophodni dio same liturgije. Kao što Crkva u pogledu određenih mjesta, predmeta i odjeće zahtijeva da budu unaprijed pripremljeni onako kako dolikuje njihovim sakramentalnim namjenama, tako i u pogledu glazbe, koja je jedan od najviših epifanijskih izraza liturgijske sakralnosti, zahtijeva da ima naročite osobine koje odgovaraju svetoj i sakramentalnoj namjeni po kojima će se razlikovati od, primjerice, glazbe namijenjene zabavi, razbibrigi ili pak široko i općenito shvaćenoj religioznosti.⁵¹

3.2.2. Prava umjetnost

»Sakralna glazba mora biti prava umjetnost jer drugačije nije moguće da na dušu onog tko je sluša ima onu učinkovitost koju Crkva namjerava postići uvrštavajući u liturgiju umjetnost zvukovlja« (MP 5). »Crkva je uvijek priznavala i poticala napredovanje umjetnosti prihvaćajući da u službi obreda bude sve dobro i lijepo što je ljudski duh znao naći tijekom stoljeća, da-

⁵¹ GIOVANNI Paolo II, *L'omelia del Papa all'Associazione Italiana Santa Cecilia*, u: »Bollettino Ceciliano« 10-11/1980, str. 3-4.

kako u skladu s liturgijskim zakonima« (MP 5). Isto to potvrđuje i papa Ivan Pavao II obraćajući se cecilijancima (1983): »Neka sakralna glazba bude prava umjetnost, odnosno neka bude kadra pretvoriti ljudski osjećaj u pjesmu, prilagoditi zvuk riječima, doseći onu savršenu i plodnu usklađenost sa svojom uzvišenom namjenom i zahtjevima katoličkog obreda.«

3.2.3. Univerzalnost

»Sakralna glazba mora biti univerzalna u smislu da iako je svakom narodu dozvoljeno u crkvene kompozicije uvrstiti posebne oblike koji na određen način predstavljaju specifičan karakter njemu svojstvene glazbe, oni moraju biti podređeni općem karakteru sakralne glazbe tako da se nikoga od predstavnika nekog drugog naroda, kad je čuje, ne smije loše dojmiti.« (MP 2)⁵²

3.3. »Vjerska glazba«, »sakralna glazba«, »liturgijska glazba«

Posljednjih desetljeća bilo je pokušaja da se pronađe definicija koja bi bila specifičnija od općenitog termina »sakralna glazba«. Stoga će biti korisno predložiti druge termine koji će jasnije odrediti različite oblike, stilove i namjene.

3.3.1. »Vjerska glazba«

To je svaka vrsta glazbe koja služi izražavanju vjerskih osjećaja. Možemo je naći u svim rodovima glazbenih oblika vjerskog nadahnuća: između ostalog u sakralnoj operi, u orkestralnim kompozicijama, u oratoriju, u kantati, u duhovnim koncertima itd. Riječ je, dakle, o vjerskoj glazbi koja nije upućena na liturgijski obred, odnosno nema izravnih veza s obredom.⁵³ No ona obuhvaća općeniti pojam »sakralne glazbe« koja je, sa svojstvenim joj obrednim osobinama, namijenjena »liturgijskoj glazbi«.

3.3.2. »Sakralna glazba«

Postoje razne osobine koje karakteriziraju sakralnu glazbu i odjeljuju je od drugih vrsta glazbe, ali ne postoji njena definicija. Svaka liturgijska glazba mora biti sakralna, ali svaka sakralna glazba nije liturgijska. Kao što smo već rekli, sakralna je glazba opći pojam. Dijeli se na dvije glavne kategorije: liturgijsku glazbu i vjersku glazbu. Najuzvišeniji oblik sakralne glazbe je liturgijska glazba u kojoj Crkva prepoznaje svoju molitvu.⁵⁴

Ona prema IMS-u podrazumijeva gregorijanske pjesme, stare skladbe, klasičnu i suvremenu glazbu, bilo vokalnu bilo instrumentalnu – namijenjenu crkvi ili duhovnom koncertu, i narodnu glazbu.⁵⁵

3.3.3. »Liturgijska glazba«

»Liturgijska glazba« je ona sakralna glazba koja je »skladana za slavljenje božanskog obreda, obdarena svetošću i dobrostivošću oblika« (IMS 4). Liturgijsku od neliturgijske glazbe ne razlikujemo temeljem tehničkih ili estetskih razmatranja glazbenog reda, već u odnosu na liturgijski čin. Specifični element koji razlikuje liturgijsku od vjerske glazbe općenito je »munus ministeriale« koji definira Liturgijska konstitucija (SC 112). Liturgijska glazba ima, dakle, zadaću da služi obredima kako bi ih oni koji u njima sudjeluju doživjeli na najbolji i najljepši način: ona ničem ne bi koristila ukoliko ne bi bila kadra saopćiti obredni događaj jednog slavlja. Ni svečanost obreda ni glazba nisu neposredan cilj liturgije, već je to slavljenje uskrsnog otajstva u svojim raznim vidovima od strane zajednice

⁵² Usp. *Sacrosanctum concilium*, br. 119.

⁵³ Usp. *Musicae Sacrae Disciplina*, br. 16.

⁵⁴ Usp. *isto*, br. 15: »Dostojanstvo i značaj sakralne glazbe su to veći što se više njezino vršenje odnosi na najuzvišeniji čin kršćanskog bogoštovlja...«

⁵⁵ Usp. *Musicae Sacrae Disciplina*, br. 4.

slavljenika koji kroz pjesmu izražavaju vlastitu vjeru.⁵⁶ Pjesma i glazba u liturgiji pozvane su da izraze raspoloživost prema Bogu, čežnju i traženje Transcendentalnosti, onu hvalu Bogu koju sv. Augustin definira kao »summum hominus opus«.

Da bi neka glazba mogla postati liturgijska, »na slavu Boga i na posvećenje vjernika«, i valjana u svim civilizacijama i kulturama, morala bi imati sljedeće osobine:

Ljepota – Radi se, dakle, o pravoj umjetnosti koja ima svoj biblijski temelj: »Pjevajte Bogu svom vašom umješnošću« (Sal. 47,8). Liturgija je susret između Božje veličine i čovjeka, susret koji poziva da se ostvare najplemenitije i najuzvišenije ljudske sposobnosti. U mjeri svojih mogućnosti čovjek svoj odgovor mora zaodjenuti punim dostojanstvom lijepoga, uzvišenosti prave umjetnosti. Dati Bogu ono najljepše što ima i što može. Liturgijska glazba mora izraziti ne samo »lijepo« već i »istinito«. Nikad se ne svodi na utilitarno, ona nije estetski užitek koji stvara po sebi, već duhovno uzdizanje koje izaziva, »ona nije tjelesna, već mistična«⁵⁷. Danas se može čuti kako neki kažu da za glazbu u liturgiji nije važno paziti na ljepotu i dostojanstenost, već da je dovoljno da svatko učini ono što može – Bog gleda srce, pa je važno koristiti ga da bi se ljudi privukli u crkve i prilagoditi ga potrebama obreda, zajednica, skupina, dobi. Takav način razmišljanja je velika pogreška koja otkriva nepoznavanje liturgije koje je glazba sastavni dio. Liturgija ne služi zato da bismo sami sebe izražavali samima sebi, već je to susret sa živim Bogom kojem se izražavam i kojega hvalim svim svojim sposobnostima. Ako se On daruje nama sa svim bogatstvom svojih darova, naročito u euharistijskom otajstvu, pravo je da mu se čovjek obraća sa svim bogatstvom svojih sposobnosti, a što se tiče glazbe, sa svom savršenosti umjetnosti.

Kompetentnost – Ljepota, dakle, zahtijeva kompetentnost. Nije dobro da se u ime aktivnog sudjelovanja muziciranje prepusti onome tko za to ima volje, već osobama koje imaju iskustva u liturgijskoj glazbi, drugim riječima, ljudima koji su dobro obrazovani i na liturgijskom i na glazbenom palnu. Religiozne osjećaje i liturgijski duh ne može prenositi osoba koja nije sama prethodno bila prožeta tim osjećajima i koja prethodno nije intenzivno doživjela iskustvo liturgijskog života. Pisati za skupove nije za svakoga: pjevanje vjernika u Crkvi podložno je stanovitim pravilima. Glazba naroda ne može se nametnuti: nju potvrđuje jedino vrijeme. Uključiti sve okupljene u lijepu, izražajnu i u svim svojim sastavnica svetu pjesmu moralo bi biti temeljno načelo crkvenih glazbenika.

Sakralnost – »Sakralna glazba« definira se kao neprihvatanje profanog, ali i kao »posvećenje«. Ona ga prima kad se integriira sa svetim činom i u mjeri te integracije.⁵⁸ Nije točno da bilo kakva glazba, kad se uvrsti u liturgiju, postaje sveta. Sveto je ono što je različito od profanog, ono što je rezervirano za Boga. Tako su sveti, primjerice, kaleži, posebna odjeća ili druge stvari koje se upotrebljavaju u liturgiji. One se mogu mijenjati ovisno o povijesnom razdoblju, običajima i civilizaciji, ali imaju svoj identitet, svoj oblik koji ostaje neovisno o vremenu, narodu i religiji koji ih raz-

⁵⁶ *Sacrosanctum concilium*, br. 12.

⁵⁷ Usp. J. GELINEAU, *Canto e musica nel culto cristiano*, Torino 1963, str. 88: »Bavljenje umjetnošću nije cilj samome sebi; ono je znak jedne nevidljive stvarnosti koja je u kršćanskom bogoštolju za umjetnika činjenica.«

⁵⁸ Da bismo shvatili suštinu glazbe za liturgiju, potrebno je pozvati se na crkvene dokumente koji uvijek i jedino govore da će »sakralna glazba biti to svetija što bliže bude povezana s liturgijskim činom«. Usp. *Musicae Sacrae Disciplina* br. 15; *Sacrosanctum concilium*, br. 112 c.

likuju i kvalificiraju kao naročito sačuvane za molitvu i obrednu žrtvu. To vrijedi i za glazbu koja ne može biti ona koja se čuje po ulicama, u profanom i svakodnevnom životu, već obdarena svetošću i dobrostivošću oblika.⁵⁹

»Liturgijska glazba« koja ima isti cilj kao i liturgija – »slavljenje Boga i posvećenje ljudi« – prateći Riječ ne može dopuštati izraze koji su protivni karakteru Božje poruke, već baš kao i riječ mora pokušavati dostići svoj cilj: otkrivati Boga čovjeku i uzdizati čovjeka Bogu. Ona ga mora »odvajati« od svakog »ropstva« i činiti ga slikom blaženog Božjeg naroda u Raju. Glazba u liturgiji mora, dakle, na stanovit način biti »suodgovorna« za opću svrhu liturgije, odnosno mora biti pripadni dio liturgijskog čina.

4. ZAKLJUČAK

Kao zaključak možemo ustvrditi da glazba općenito ima velik utjecaj i veliko značenje u ljudskom izražavanju i kao takva može na nj imati pozitivan i negativan utjecaj. Stoga je jako važno, kao što kaže Platon, da »pravi glazbenik« bude onaj koji će ostvariti »savršen sklad duše«. ⁶⁰ Duša je stvorena na Božju sliku. Ona je odraz njegove ljepote i njegove dobrote i ne može stremiti onome što nije lijepo. Dakle, ako je čovjek u skladu s dušom, njegovo je izražavanje lijepo, savršeno i istinito.

Međutim, budući da glazba nije zasebna već interdisciplinarna i da je blisko vezana za život i ljudsko izražavanje, ona će nezostavno ovisiti o kulturi i povijesnom razdoblju u kojem čovjek živi. Iz tog je razloga njeno izražavanje uvijek izraz konkretnog čovjeka. Glazba zapravo komunicira, ljudi se njome izražavaju u kontekstu njene izražajnosti.

Ono što se odnosi na glazbu općenito, vrijedi i za liturgijsku glazbu. Ona je uvijek bila smatrana moćnim sredstvom religiozne, vjerske komunikacije, i kao takva zauzima posebno mjesto u kršćanskoj liturgiji. Neke liturgijske radnje mogu se odvijati bez glazbe i pjevanja i one zato neće biti ništa manje liturgija, ali liturgija bez glazbe i pjevanja ne bi mogla biti kršćanski božanski obred koji slavi radosnu pobjedu Kristova Uskrsnuća i našega spasenja. Potreba za njom je sadržana u prirodi liturgije, a moglo bi se reći i u samoj prirodi glazbe »jer glazba ima nečega nadnaravnog u sebi, ona donosi nebo na zemlju, sadržava u sebi istinski osjećaj mira, blaženstva i spokoja«⁶¹. Što je liturgija ako ne predokus raja ovdje na zemlji? »Nebeski Jeruzalem«, »nebeska liturgija«, o kojoj govori knjiga iz Apokalipse, ima svoj početak i svoje značenje u zemaljskoj liturgiji. Dok zemaljska liturgija ima svoje ostvarenje u nebeskoj liturgiji.⁶² U njoj i s njom mi smo »već i ne još« kraljevstvo Božje, sveti narod, narod njemu blizu. Pjevanje je, možemo reći, zahtjev ljubavi i ono to iskazuje. Sv. Augustin nas uvjerava: »Pjevanje dolazi od veselja, ali ako promatramo pažljivije, ono dolazi od ljubavi Canticum res est hilaritatis, et si diligentius consideremus, res est amoris.«⁶³ I dodaje: »Cantare et psallere negotium esse solet amantium Pjevanje je svojstveno onome tko ljubi.«⁶⁴ Zbog toga glazba u liturgiji ima svoje antropološko i teološko

⁵⁹ *Musicae Sacrae Disciplina*, br. 4; Pio X, Motu proprio *Tra le sollecitudini*, br. 2.

⁶⁰ PLATON, *La Repubblica*, IX, 591d., Opere complete, sv. 6 (Bari 1978)

⁶¹ C. TOMIĆ, *Gospodin je moja snaga i pjesma moja*, u: »Sveta Cecilija« 4/1979, str. 48.

⁶² Usp. E. PETERSON, *Il libro degli Angeli*, Roma 1946, str. 13-25.

⁶³ Sv. AUGUSTIN, Sermo 34,1; 38,210.

⁶⁴ Sv. AUGUSTIN, Sermo 33,1: 38,207.

značenje. Isus Krist je došao na zemlju kao siromašni čovjek bez baštine. Ali nije htio doći među ljude bez pjesme (Lk 2,13-14). On sam će s apostolima na posljednjoj večeri pjevati Hallel (Mt 26,30), a njegove posljednje riječi na križu su bile riječi Psalma 21.

Svaki čovjek, kad ne može riječima izraziti osjećaj, radost, zahvalu, poseže za glazbom, za pjevanjem i u njima nalazi najpotpunije značenje.

Ovo zaključno razmatranje o značenju i važnosti glazbenog izražavanja, i u svakodnevnom životu čovjeka i u liturgiji, završit ćemo riječima Martina Kirighina koji tvrdi sljedeće: »Razne grane umjetnosti

doprinosu ljepoti i životu kršćanske liturgije, ali nijedna kao glazba. Ona ima ljepotu već u svojoj prirodi, gledajući općenito, i duhovnija je jer da bi se izrazila potrebno joj je manje materijalnih sredstava: dovoljan joj je ljudski glas. Osim toga, arhitektura, slikarstvo i kiparstvo stvaraju djela koja ostaju statična i izvan ljudi, dok se glazbena djela uvijek iznova oživljavaju ljudskim glasom i umom jer se izvode riječima.« Zbog toga je glazba u liturgiji »neophodan i bitan dio svečane liturgije«⁶⁵.

⁶⁵ M. STEINER, *Glazba i liturgija*, u: »Sveta Cecilija« 3/1997, str. 68.